

**TƏHSİLDƏ MONİTORİNG VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ
МОНИТОРИНГ И ОЦЕНИВАНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ
MONITORING AND EVALUATION IN EDUCATION**

UOT 37.0

Aygün Bakixan qızı Verdiyeva
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
Xəzər Universiteti
<https://orcid.org/0000-0965-4532-1289>
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(5\).101-104](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(5).101-104)

**TƏLİM PROSESİNDƏ MONİTORİNG VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ SİSTEMİNİN ƏSAS
ÜNSÜRLƏRİ KİMİ DİAQNOSTİKA VƏ KORREKSİYA İŞLƏRİ**

Айгюн Бакихан гызы Вердиева
докторант по программе доктора философии
Университет Хазар

**ДИАГНОСТИЧЕСКАЯ И КОРРЕКТИРУЮЩАЯ РАБОТА КАК ОСНОВНЫЕ
ЭЛЕМЕНТЫ СИСТЕМЫ МОНИТОРИНГА И ОЦЕНИВАНИЯ В УЧЕБНОМ
ПРОЦЕССЕ**

Aygun Bakikhan Verdiyeva
doctorial student in the program of doctor of philosophy
Khazar University

**DIAGNOSTIC AND CORRECTIONAL WORK AS KEY ELEMENTS OF THE
MONITORING AND EVALUATION SYSTEM IN THE EDUCATIONAL PROCESS**

Xülasə. Bu məqalədə təlim prosesində monitorinq və qiymətləndirmə sisteminin əsas ünsürlərindən biri kimi diaqnostika və korreksiya işlərinin rolu araşdırılıb. Diaqnostika vasitəsilə tələbələrin bilik və bacarıq səviyyələrinin dəqiq müəyyən edilməsi, təlimdəki mövcud çatışmazlıqların aşkar olunması və nəticələr əsasında korreksiya tədbirlərinin tətbiqi vurğulanıb. Eyni zamanda, bu işlərin təlim prosesindəki effektivliyi artırmağa, tələbələrin fərdi inkişafını və uğur göstəricilərini yaxşılaşdırmağa necə kömək etdiyi izah edilib. Ümumilikdə məqalədə diaqnostika və korreksiya proseslərinin təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində mühüm bir vasitə olduğu önə çəkilib.

Açar sözlər: *diaqnostika, korreksiya, monitorinq, qiymətləndirmə, təlim prosesi, təhsil keyfiyyəti, fərdi inkişaf, bilik və bacarıq.*

Аннотация. В данной статье рассматривается роль диагностики и коррекции как одного из основных элементов системы контроля и оценивания в учебном процессе. Подчеркнуто точное определение уровня знаний и умений обучающихся посредством диагностики, выявления имеющихся недостатков в обучении и проведения корректирующих мероприятий по результатам. При этом пояснялось, как данные работы помогают повысить эффективность учебного процесса, улучшить личностное развитие учащихся и повысить показатели успешности. В целом в статье было подчеркнуто, что диагностические и коррекционные процессы являются важным средством повышения качества образования.

Ключевые слова: *диагностика, коррекция, мониторинг, оценивание, учебный процесс, качество образования, личностное развитие, знания и умения*

Abstract. This article examines the role of diagnostics and corrections as one of the main elements of the monitoring and evaluation system in the training process. Accurate determination of students' knowledge and skill levels through diagnostics, detection of existing deficiencies in training, and implementation of cor-

rective measures based on the results were emphasized. At the same time, it was explained how these works help to increase the effectiveness of the educational process, improve the personal development of students and improve success indicators. In general, in the article, it was emphasized that diagnostic and correction processes are an important tool in improving the quality of education.

Keywords: *diagnosis, correction, monitoring, evaluation, training process, quality of education, personal development, knowledge and skills.*

Təhsildə, o cümlədən ali təhsildə təlimin səmərə və keyfiyyətinin yüksəldilməsində monitoring-qiymətləndirmə sisteminin mühüm tərkib hissələri kimi diaqnostika və korreksiya işləri mühüm rol oynayır. Diaqnostika və korreksiya olmadan təlim prosesinin səviyyəsini, inkişaf dinamikasını düzgün və dolğun aşkara çıxarmaq, səmərəli idarə etmək mümkün deyildir. Müasir pedaqoji paradıqmalar baxımından təhsilalanların fəaliyyətinin diaqnostikası və korreksiyası məsələlərini öyrənmək və tənzimləmək mühüm nəzəri və praktik əhəmiyyət kəsb edir. Prof. Ə.Ə. Əlizadə və prof. H.Ə. Əlizadə yeni pedaqoji təfəkkür mövqeyindən şəxsiyyətin inkişafını səciyyələndirərək bu sahədə pedaqoji diaqnostikanın rolunu yüksək qiymətləndirmişlər: “Şəxsiyyətin psixoloji-pedaqoji diaqnostikasına xüsusi diqqət yetirilməlidir: onun maraqları, bacarıqları, mən anlayışı, xarakter xüsusiyyətləri, idrak fəaliyyətinin xüsusiyyətləri sistemli şəkildə öyrənilməlidir. Şəxsiyyətin inkişafının proqnozlaşdırılması lazımdır” (3, s. 59).

Diaqnostika müəyyən sahəni, prosesi öyrənmək əsasında onu təkmilləşdirmək vasitəsi kimi müxtəlif istiqamətlərdə tətbiq olunur. Psixologiyada, təbabətdə ondan geniş miqyasda istifadə edilir; müəyyən problemlərin həllində optimal diaqnostik metodların axtarışları intensiv xarakter almaqdadır. Psixoloji axtarışların mühüm bir istiqaməti uşaqların intellektual inkişafının diaqnostikası, onun metodlarının müəyənləşdirilməsi ilə bağlıdır. Pedaqoji psixologiya aspektində təlim və psixi inkişaf, təfəkkürün, o cümlədən təhsilalanların müstəqil, yaradıcı və tənqidi təfəkkürünün inkişafı probleminə daha çox diqqət yetirilmişdir (Jan Riaje, A. Bine, L.S. Vıqotski, P.P. Blonski, V. Blum, C. Gilford, L.V. Zankov, Ə.S. Bayramov, Ə.Ə. Əlizadə və b.). Tədqiqatlarda yeni pedaqoji təfəkkür baxımından təhsilalanlara bir şəxsiyyət kimi yanaşmağı, onların inkişafı üçün lazımı psixoloji-pedaqoji şəraitin yaradılmasını və şəxsiyyətin diaqnostikasının həyata keçirilməsini təlim və tərbiyənin vacib şərti hesab edilir.

Təhsilalanların əqli inkişafı və onun əsas tərkib hissəsini təşkil edən təfəkkürün, müstəqil və yaradıcı düşünmə bacarığının diaqnostikası və inkişaf etdirilməsi təlim nəzəriyyəsi baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tələbələrin (şagirdlərin) təlimdə öyrənmə qabiliyyətlərinin və öyrənməyə qabillik bacarığının diaqnostikası əqli inkişafın, təfəkkürün başlıca göstəricisi kimi çıxış edir. Bu məsələ pedaqoq və psixoloqların diqqətini müəyyən dərəcədə cəlb etsə də, diaqnostika nəzəriyyəsi və təhsil təcrübəsində sistemli şəkildə öz əksini tapmamışdır. Mövcud pedaqoji ədəbiyyatda monitoring və qiymətləndirmə sisteminin mühüm tərkib hissələri kimi diaqnostika və korreksiya məsələlərinə lazımı dərəcədə yer verilmir, bu sahədə fərqli yanaşmalar mövcuddur. Bu da, öz növbəsində, məsələnin praktiki həllinə mənfi təsir göstərir; təlim prosesinin daha yaxşı öyrənilməsi və səmərəli idarə olunmasını çətinləşdirir.

Diaqnostikanın düzgün təşkili üçün ilk əvvəl pedaqoji diaqnostika, onun mahiyyəti, məqsəd və vəzifələrini nəzərdən keçirməyi, onlara aydınlıq gətirməyi vacib hesab edirik. Çünki yalnız belə konseptual yanaşma yolu ilə onun səmərəli öyrənilməsi və tətbiqini həyata keçirmək mümkündür. “Diaqnostika” anlayışı müxtəlif pedaqoji mənbələrdə müxtəlif şəkildə səciyyələndirilir: pedaqoji prosesin vəziyyətinin öyrənilməsi kimi (5, s. 415); öyrənilən obyekt və ya prosesə dair informasiyanın əldə edilməsi vasitəsi kimi (4, s. 251); təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin öyrənilməsi vasitəsi kimi (2, s. 323); didaktik prosesin başvermə şəraitini, onun nəticələrini dəqiq üzə çıxarmaq, qiymətləndirmək və təhlil etmək vasitəsi kimi (6, s. 299) və s.

Diaqnostika ilə bağlı pedaqoji ədəbiyyatda nəzərdən keçirilən təriflər anlayışın əsas məğzini açsa da, onun mahiyyətini o qədər də tam əks etdirmir. Diaqnostika vəziyyəti sadəcə öyrənmək və nəticələri üzə çıxarmaqla məhdudlaşmır; onun əsas funksiyası vəziyyəti və nəticələri təhlil etmək, müşahidə olunan nöqsan və çatışmazlıqları, onları doğuran səbəbləri aşkara çıxarmaq

rıb, dəyərləndirməkdən ibarətdir. Bu baxımdan pedaqoji diaqnostikanın mahiyyətini aşağıdakı kimi səciyyələndirmək olar: pedaqoji diaqnostika – təlim (təbiiyə) prosesinin cərəyan etmə şəraitini, onun nəticələrini və bu nəticələrin əldə edilməsi vasitə və üsullarını, müşahidə olunan nöqsan və çatışmazlıqları, habelə onları doğuran səbəbləri üzə çıxarmağa, təhlil edib qiymətləndirməyə yönələn idarəetmə funksiyasıdır. Onun son məqsədi üzə çıxarılan nöqsan və çatışmazlıqların korrektə olunmasını, təlim prosesinin və təhsilalanların təlim fəaliyyətinin proqnozlaşdırılmasını, səmərəli inkişafını və idarə olunmasını təmin etməkdən ibarətdir.

Bəzən diaqnostika və yoxlama anlayışları eyniləşdirilir. Bu anlayışlar arasında ümumi, oxşar cəhətlər olsa da, fərqli cəhətlər də vardır; məsələn, diaqnostika yoxlamaya nisbətən daha geniş və dərin məna daşıyır. Belə ki, yoxlama təhsilalanların bilik və bacarıqlarını – mənimsəmənin nəticələrini müəyyən edir, lakin onların başvermə səbəblərini açmır. Diaqnozlaşdırma isə əldə edilən nəticələri onlara nailolma yolları və qaydaları ilə bir yerdə öyrənir, təlim məhsullarının formalaşma dinamikasını üzə çıxarmış olur” (6, s. 299).

Təlim prosesi ünsürlərinin belə təsnifatı şərtidir, çünki real təlim prosesində onlar vəhdət halında çıxış edir: qarşıya qoyulmuş məqsəddən asılı olaraq müxtəlif qarşılıqlı əlaqə və asılılığa girir, bir-birini şərtləndirir. Diaqnozlaşdırma daha çox nəzarət, yoxlama və qiymətləndirmə prosesləri ilə bağlıdır. Diaqnostikanın köməyi ilə nəzarət və yoxlama əsaslı şəkildə aparılır. Bu zaman tələbənin (şagirdin) sadəcə bilik və bacarıq səviyyəsi müəyyən edilmir, həm də mövcud nöqsan və çatışmazlıqlar, onların xarakteri, başvermə səbəbləri araşdırılır. Diaqnostikanın nəticələri müxtəlif vəzifələrin yerinə yetirilməsinə kömək edir: a) təhsilalanların bilik və bacarıqlarının vəziyyəti, səviyyəsi, kəsrləri aşkara çıxarılır; onların öz üzərlərində işləməsi, bilik və bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi üçün imkan yaradır; b) aparılan dəqiq diaqnostika sayəsində qiymətləndirmənin düzgünlüyü və obyektivliyi təmin olunur; c) diaqnozlaşdırma sistemində qiymət stimullaşdırma vasitəsi kimi yeni keyfiyyət qazanır: müəllimin qiymətləndirmə mülhizələri daha inandırıcı və əsaslı olmaqla, şəxsiyyətin özünü ifadəsinə kömək edir; bu da rəqa-

bətyönlü cəmiyyət həyatında mühüm təhrikəddici amil kimi çıxış edir; ç) diaqnostika həm də təhsilalanlarla, eləcə də təlim prosesinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı aparılacaq korreksiya və proqnozlaşdırma işlərini müəyyənləşdirməyə, təlimin metod, forma və texnologiyalarını yeniləşdirməyə imkan verir; d) diaqnostika təlimdə əksəlaqənin həyata keçirilməsini təmin edir. Bu da, öz növbəsində, təhsilalanların fəaliyyətinə müntəzəm nəzarət edilməsinə və təlim prosesində zəruri dəyişikliklər aparmaqla onun səmərəli idarə olunmasına kömək göstərir. Əks əlaqə vasitəsilə idarəetmə çox vaxt təlimin qüsursuz təşkilinə şərait yaradır; çünki müəyyən kəsirlər, səhvlər və kənaraçıxmalar olduqda müntəzəm düzəlişlər – korreksiya aparmaq, tələbənin (şagirdin) təhsil fəaliyyətinə vaxtında və məqsədyönlü şəkildə müdaxilə etmək, kömək göstərmək imkanı vardır.

Təlim prosesini idarə etmək məqsədlərinə müvafiq olaraq əks əlaqə müxtəlif informasiyalar əldə etməyə imkan verir: tələbə verilən tapşırığı icra edibmi; onu düzgün yerinə yetiribmi; səhvlərə yol veribmi; əgər səhvlər varsa, onların xarakteri nədən ibarətdir? və s.

Əks əlaqə tələbənin zehni və praktik fəaliyyətinin nəticəsi ilə bağlı müsbət və ya mənfi informasiyaları əks etdirməsindən asılı olaraq pozitiv və neqativ səciyyə daşıya bilər. Hər iki halda o, mühüm pedaqoji-psixoloji funksiyaları yerinə yetirir hətta cavab (tapşırığın icrası) səhv olduqda belə o, tələbəyə stimullaşdırıcı təsir göstərir; səhvə yol vermiş tələbə öz səhvləri və onların səbəbləri ilə tanış olmağa və onları aradan qaldırmağa səy göstərir.

Hər cür fəaliyyətin, o cümlədən təlim fəaliyyətinin uğuru və keyfiyyəti, ilk növbədə, təhsilalanların ona münasibətlərindən, maraq və tələbatından, müsbət motivasiyasından çox asılıdır “Motiv” (latınca “movere” – hərəkətə gəlmək, itələmək deməkdir) insanı müəyyən fəaliyyətə təhrik edən güclü amil kimi təlim prosesində həlledici rol oynayır. Psixologiyada motivasiya – motivlərin formalaşması və inkişafı prosesi, davamlı motivlərin məcmusu və çoxtərkibli psixoloji fenomen kimi səciyyələndirilir (3, s. 111).

Pedaqoji-psixoloji tədqiqatlar (Ə.Ə. Əlizadə, H.Ə. Əlizadə və b.) göstərir ki, təlim uğurları təkcə tələbənin (şagirdin) təlimə qabiliyyəti, bütövlükdə qabiliyyətləri ilə deyil, həm də təlim

motivasiyası ilə təmin olunur. Başqa sözlə, onun yaxşı oxuması üçün bütün digər şərtlərlə yanaşı, həm də təlim motivasiyasının formalaşması zəruridir. Məktəb təcrübəsində çoxlu qabiliyyətli tələbə və ya şagirdlərə təsadüf olunur ki, onlar sadəcə olaraq motivasiya çatışmazlığı ucbatından yaxşı oxuya bilmirlər (3, s. 115).

Təhsilalanların təlimə müsbət motivasiyasının formalaşdırılması məqsədyönlü prosesdir: onu inkişaf etdirmək, stimullaşdırmaq və təlimdə əlverişli şərait yaratmaq lazımdır. Psixologiyada təlim motivlərinin iki əsas qrupu fərqləndirilir: idrak və sosial motivlər. Tələbələrin təlimə münasibətlərində bu motivlər həlledici rol oynayır. Tədqiqat göstərir ki, müxtəlif tələbələrdə motivlərin müxtəlif növləri aparıcı yer tutur. Tələbə yeni biliklərin – fakt, hadisə və qanunauyğunluqların öyrənilməsinə maraq göstərsə, bu halda onun təlim fəaliyyəti üçün geniş idrak motivləri səciyyəvidir. Tələbəni təlimdə biliklərin əldə edilməsi vasitə və metodları, yeni səmərəli müstəqil iş priyomları, yaradıcılıq axtarışları cəlb edirsə, bu halda təlim-idrak motivləri ön plana keçir. Əlavə mənbələrdən biliklər əldə etməyə çalışan, özünütəhsillə müntəzəm məşğul olan tələbələrdə özünütəhsil motivləri üstünlük təşkil edir. Təlimə bərc və məsuliyyət hissi ilə yanaşı, kollektivdə və həyatda yaxşı mövqe tutmağa və başqalarının rəğbətini qazanmağa çalışan tələbədə sosial motivlər dominant rol oynayır (1, s. 123).

Diaqnostika və korreksiya işi iki istiqamətdə – həm təlim prosesinin səmərəli təşkilinə, həm də onun nəticələrinə – tələbələrin bilik və bacarıq səviyyələrinin aşkara çıxarılması və inkişafına yönəldilməlidir. Təhsilin keyfiyyəti

baxımından çox vacib olan bu bacarıqların kor-təbii şəkildə yox, məqsədyönlü və sistemli şəkildə formalaşdırılması ali təhsildə monitoring və qiymətləndirmə sisteminin zəruri tərkib hissəsinə çevrilməlidir. Universitetin bütün fakültələrinin I kurslarda “İxtisasa giriş”, “Təlim əməyinin elmi təşkili”, “Tələbələrdə zehni və əməli müstəqil iş bacarıqlarının formalaşdırılması” və s. mövzularda xüsusi kurs və seminarların keçirilməsi vacibdir. Bu, tələbələrin keyfiyyətli təhsil alması, dərin biliyə və yüksək intellektual keyfiyyətlərə malik mütəxəssislər kimi yetişməsi, eləcə də yaradıcı fəaliyyətə hazırlanması baxımından böyük aktualıq kəsb edir.

Problemin aktualığı. Təlim prosesində diaqnostika və korreksiya işlərinin aktualığı müasir təhsil sisteminin keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə bağlıdır. Hər bir tələbənin fərdi inkişafını təmin etmək və onların bilik, bacarıq səviyyələrinə uyğun tədris metodları tətbiq etmək vacibdir. Diaqnostika tələbələrin öyrənmə çatışmazlıqlarını vaxtında aşkar etməyə imkan verir, korreksiya isə bu çatışmazlıqların aradan qaldırılmasını təmin edir. Müasir təlim yanaşmalarının mərkəzində duran bu metodlar, həm müəllimlərin, həm də tələbələrin nailiyyətlərini dəqiq ölçmək və təlimin effektivliyini artırmaq baxımından əhəmiyyətlidir.

Problemin yeniliyi. Diaqnostika və korreksiya işlərinin interaktiv və texnoloji vasitələrlə inteqrasiyası, tələbələrin fərdi öyrənmə ehtiyaclarına daha uyğun yanaşmaların inkişaf etdirilməsi və bütün bu yeniliklərin təlimin daha şəffaf və effektiv olmasına imkan yaradılması və təhsil keyfiyyətini yüksəltmək üçün vacib hesab edilməsi daha ətraflı şəkildə araşdırılıb.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə təlim prosesində diaqnostika və korreksiya işlərinin tətbiqi ilə təhsilin keyfiyyətini artırmaq və tələbələrin fərdi inkişafını dəstəkləmək baxımından əhəmiyyətlidir.

Ədəbiyyat:

1. Bayramov, Ə.S. Psixologiya. / Ə.S. Bayramov, Ə.Ə. Əlizadə. Ali məktəblər üçün dərslik. – Bakı: Çinar-çap, – 2006. – 620 s.
2. Nəsirəddin Tusi. Əxlaqi-Nasiri. / N. Tusi. – Bakı: Elm, –1989. – 256 s
3. Ализаде, А.А. Теория и практика систематики: светлый путь современной школы / А. А. Ализаде, И. Н. Султанова. - Баку: АДПУ, - 2008. - 172 с
4. Гужев, А.В. Оценочные шкалы в образовательной технологии // Начальная школа, – 2002. N5, – с.115-125
5. Педагогика (под ред. П.И. Пидкасистого). / – М.: Общество России, – 2002. – 640 с
6. Рустамов, Ф. Педагогическая наука в Азербайджане: организация, развитие и проблемы (1920-1991). / Ф. Рустамов. - Баку: Издание Бакинского университета, - 1998. - 484 с

E-mail: averdiyeva@khazar.org
Redaksiyaya daxil olub: 13.09.2024.